

KARHATALMI ALKALMAZÁSÁNAK SZABÁLYOZÁSA A HORTHY-KORBAN

A karhatalom szükségességének korabeli megítélése

A két világháború közötti időszakban a magyar állam nagy jelentőséget tulajdonított a felforgató, vagy annak minősített tömegmozgalmak megelőzésének, illetve leverésének. A kiemelt figyelem a Tanácsköztársaságnak és az azt megelőző őszi forradalomnak volt köszönhető, s tovább erősítették az 1929–1933-as gazdasági válsághoz kötődő – elsősorban baloldali szervezésű – tömegmegmozdulások, illetve az 1940-es bányászsztrájk során a szélsőjobboldal azon törekvése, hogy a gazdasági követelésekkel induló megmozdulásokat politikaiává változtassa. A korszakban ennek megfelelően mindvégig előtérben állt a karhatalom alkalmazásának kérdésköre.

*

1919 második felétől 1921 derekáig az államhatalom megszilárdítása bizonyos mértékben a Nemzeti Hadsereg és a félkatonai különítmények tevékenységének függvénye is volt. A rendszer konszolidálásának azonban alapvető feltételévé vált egyfelől a katonaság kivonása a direkt polgári rendfenntartásból, másfelől – többek között a külföldi tiltakozások és szankciók hatására – az egyre inkább önállóuló különítmények felszámolása; a túlkapások, vagyis a fehérterror megszüntetése. Horthy Miklós fővezér, majd kormányzó, noha hatalmát nem kis mértékben a paramilitáris szervezeteknek köszönhette, maga állt a folyamat élére, s 1921 végére kiiktatta azokat. A keletkezett űrt azonban a katonai vezetés igyekezett betölteni, mégpedig – a rendvédelmi testületek mintegy kiegészítéseként – a Honvédséggel (a Nemzeti Hadsereg 1922. január 1-jén vette fel a m. kir. Honvédség nevet).

Az 1930. szeptember elsejei események, az ott tapasztalt tömeg százezres nagysága, valamint az, hogy azt a Magyarországi Szociáldemokrata Párt szervezte, bizonyos értelemben megijesztették a politikai és a katonai vezetést. Élénken élt még emlékezetükben 1919 márciusa, amikor a szervezett szociáldemokraták nélkül nem lehetett volna kikiáltani a Magyarországi Tanácsköztársaságot. Jóllehet 1930 őszén nem álltak fenn hasonló körülmények – az ország „csupán” pénzügyi, gazdasági és társadalmi válságba merült, de nem volt adott a vesztes háború utáni sokkhatás, s nem folyt az ország területeinek szomszédok általi megszállása és integrálása –, a vezetés egy része mégis attól tartott, hogy a történések már magát az államhatalmat veszélyeztetik. Ez utóbbi érzetük ugyan túlzott volt, ám a karhatalom jogi szabályzásának átalakítása mégis vélelmüket tükrözte.

Az 1940-es évet mintegy végigkísérő sztrájkosorozat ugyancsak a karhatalom jogi szabályzásának átgondolására készítette a politikai és a katonai vezetést. Az április 15–17. közötti ötezres budapesti építősziájk egyik következménye május 10-én a katonai pa-

rancsnokok – ún. hadiüzemi megbízottak – kinevezése volt a hadiüzemmé minősített gazdasági egységekhez. Ezt az 1939:II. törvénycikk, a honvédelmi törvény 107. §-a tette lehetővé, s az intézkedés előkészítése már 1939. szeptembere óta folyamatban volt.¹

A textilmunkások június végén kirobbant egyhetes munkabeszüntetése érzékenyen érintette az államhatalmat, hiszen azzal egyidejűleg folyt a felvonulás a román határra, amikor is 1918 óta első ízben fordult elő, hogy a m. kir. Honvédség egészét mozgósították. A rögtönítélő bíraskodás – korabeli közkeletű nevén a statárium – augusztus 9-i kiterjesztése a honvédelem érdekeit sértő cselekményekre tette többek között lehetővé, hogy az október 7-én a salgótarjáni szénmedencében kirobbant, s harmincezressé duzzadt bányászsztrájk letörésére, mint karhatalmat, a m. kir. Honvédséget is bevetették. Megjegyzendő azonban, hogy a politikai vezetés ebben az esetben elsősorban a szélsőjobb oldal ellen lépett fel, ugyanis az akció hátterében a nyilasmozgalom állt. A kormányzat és a kormányzó az ország német szövetségi rendszerben elfoglalt fegyveres semlegeségi státuszát féltette – többek között – a szélsőjobb oldal térnyerésétől. A fellépés alapját a tárgyalandó karhatalmi szabályozókon túl az 1938:XVI. törvénycikk adta, amelynek 5. §-a az állami és társadalmi rend védelméről szóló 1921:III. törvénycikk hatálya alá sorolta azon mozgalmakat és szervezkedéseket is, amelyek „[...] a jogrend törvényellenes úton való megváltoztatásának veszélyét rejti magában.”²

A Honvédség felhasználása karhatalmi feladatok ellátására – ezzel együtt – mindvégig másodlagos volt, bár sor került konkrét akciókra is, mint az 1923–1924-es bányász- és mozdonyvezetői sztrájk letörésekor, az 1930. szeptember elsejei megmozdulás idején, az 1935. évi választások során, vagy az 1940-es bányászsztrájk alkalmával. A karhatalmi feladatok végrehajtására elsődlegesen az úgynevezett rendészeti alakulatokat készítették fel, a Honvédséget azok kiegészítésére alkalmazták.³ A rendészeti alakulatok köré a két világháború között a Belügyminisztériumhoz tartozó Állami Rendőrség, a részben oda utalt Csendőrség és Folyamőrség, a Pénzügyminisztérium felügyelete alatt álló Vámőrség és Pénzügyőrség, továbbá a regionális és helyi közigazgatási hatóságoknak alárendelt Fogházőrség, Erdőőrség és Mezei Őrség alkotta.⁴ Az esetek többségében e testületek fellépése elégségesnek bizonyult.

A kiküldött katonai karhatalmi kötelék parancsnoka mellérendelő viszonyba került az adott feladat végrehajtásába már bevont rendvédelmi alakulatok parancsnokaival.⁵ Az azokkal való keveredést az utasítások kifejezetten tiltották, sőt még azt is meghatározták, hogy katonák nem használhatók fel rendészeti jellegű tevékenységek, tehát kifejezetten rendőri-csendőri intézkedések megtételére. Engedményt egyetlen esetben, a háborús hátszín körülményeit és lehetőségeit figyelembe véve tettek: szükség esetén a katonai karhatalmi alakulatból kiküldönített kisebb csoport parancsnokságát átvehette megfelelő rendfokozattal bíró csendőr, de ez a kitétel rendőrökre és más rendészeti testületekhez

¹ Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. (Szerk. Sipos Péter – Ravasz István) Budapest, 1997. 2. kiadás) 147–148. o.

² Sipos Péter: A Horthy-kormányzat a szélsőjobb ellen. *História*, 1995/9–10.) 4. o.

³ Ideiglenes utasítás a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára (HM 1922; Hadtudományi Könyvtár [HTK] Sz 1473-1; [IU]) I/1. §; Szabályzat (A-15) a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára (HM 1923; HTK Sz 374-3; [A-15/1923]) I/1. §, 6. §; Szabályzat (A-15) a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára (HM 1942; HTK Sz 373-3; [A-15/1942]) I. §.

⁴ A-15/1923 Bevezetés.

⁵ A-15/1923 II/6. §.

tartozó tisztekre már nem vonatkozott. Igaz, a m. kir. Csendőrség egyszerre volt rendvédelmi testület és katonai fegyelem alatt álló alakulat.⁶

Katonai karhatalom igénybevétele

A Honvédség karhatalmi igénybevételének eseteit két csoportba sorolták. Az elsőbe tartozott minden olyan igénybevétel, amit előre lehetett látni, illetve tervezni. Ide tartozott a választások lebonyolításának biztosítása, az árvíz és elemi csapások elleni védelem (amire konkrétan kidolgozott tervekkel rendelkezett a Honvéd Vezérkar vagy a rejtés időszakában az annak megfelelő szerv), de ide sorolták az olyan tömegmozdulásokat is, amelyek kifejlődését előre lehetett látni.⁷ A második csoportba a váratlanul bekövetkező, szigorúan csak társadalmi jellegű események tartoztak.⁸

Mindkét esetben szükség volt a polgári közigazgatás igényének benyújtására. Amennyiben elegendő idő állt rendelkezésre, akkor annak írásban kellett történnie. A kérvény a várost/járást, vármegyét megjárva került a belügyminiszterhez, aki átadta azt a honvédelmi miniszternek, az a Honvédség Főparancsnokságnak, illetve Honvéd Vezérkarnak, ahonnan aztán az intézkedés a katonai területi parancsnokságokon keresztül jutott el az érintett csapatokig.⁹ (Az 1920-as és 1930-as békeévekben a Honvédség Főparancsnoksága, annak megszűnte után háború idején a Honvéd Vezérkar volt a tényleges katonai vezető szerv. A katonai területi parancsnokságok alatt a békeévekben a vegyes-dandár-parancsnokságok, a háború alatt a hadtestparancsnokságokat is felállító honvédkerület-parancsnokságok értendők: I. Budapest, II. Székesfehérvár, III. Szombathely, IV. Pécs, V. Szeged, VI. Debrecen, VII. Miskolc; 1938-tól VIII. Kassa és 1940-től IX. Kolozsvár.)

Szükséghelyzetben az igénylést szóban (telefonon) is le lehetett adni a legközelebbi honvédségi alakulat parancsnokának, vagy ügyeletes tisztjének. Ekkor is el kellett azonban készíteni az utólagos írásos igénylést.¹⁰ Az előre tervezhető eseményeknél – ilyenek voltak például a választások – a szabályzatok nem tették lehetővé az igénylés gyors és közvetlen módját.¹¹ Részletesen szabályozták azok körét, akiktől az igénylés kiindulhatott. Fegyelemre méltó ebből a szempontól az 1923-ban érvénybe lépett karhatalmi szabályzat, ugyanis az abban lefektetett lista 1942-ig érvényben maradt, s akkor is csak lényegtelen, inkább bővítő jellegű módosításokat szenvedett el. Ez olyannyira részletes volt, hogy például még a múzeumigazgatókat is felsorolták benne. (A honvéd karhatalom igénybevételére jogosult személyek listája a *Függelékben* olvasható.¹²)

⁶ A-15/1942 6. §.

⁷ A-15/1923 I/2. §, II/5. §.

⁸ A-15/1923 I/2. §, II/5. §, III/10. §; Egységes vezetés karhatalmak felett nagyobb tömegmozgalmak esetére (Hadtörténelmi Levéltár [HL] Honvédelmi Minisztérium Elnökség 1. osztály [Eln. 1.] 1930/1638; 1147/1923; [Vez-1]).

⁹ A-15/1923 I/2. §, II/4. §; A-15/1942 I/2. §, 5. §; Országos karhatalmi készségbe helyezésről és az országos karhatalmi összehonásról szóló intézkedés (HL HM Eln. 1. 1930/1938; 8578/1929; [Kh-2]) A/IV. pont; Karhatalmak kirendelése választások alkalmával (HL HM Eln. 1. 1935/1789; 107327/1935; [Kh-vál.]).

¹⁰ A-15/1923 II/5. §; A-15/1942 2. §.

¹¹ Kh-vál.

¹² A-15/1923 I/2. §; A-15/1942 2. §.

Az állami és a helyi hatóságok tudták, hogy az ország mely területein nagyobb az esélye tömegmozgalmak kialakulásának, s hol kevesebb, átfogó tervek mégsem készültek. A katonai vezetés arra az álláspontra helyezkedett, hogy teljes bizonyossággal nem jelezhető előre az esetleges tömegmozgalmak kialakulásának pontos helye és területi kiterjedése, következésképpen adott, végletes esetben egy országos karhatalmi terv inkább akadályozná, mint segítené a Honvédség hatékony fellépését.

Helyi szinten más volt a helyzet, a rendészeti és a honvédalakulatok rendelkeztek helyőrségük területére érvényes karhatalmi tervekkel. Országos karhatalmi terv készítését minősze két esetre, a választások biztosítására és az árvízvédelemre írták elő az utasítások és szabályzatok.¹³

Karhatalmi alkalmazás elrendelése

Katonai karhatalom alkalmazását alapvetően a honvédkerület-parancsnok rendelkezése alapján, hirtelen szükséghelyzet esetét kivéve a Honvédség Főparancsnokságának intézkedése alapján. A kerületparancsnok (illetve törzse) határozta meg a karhatalmi feladatba bevonandó erők nagyságát, eloszlását és feladatait. Az egyes alakulatok felé az ő írásos parancsa alapján az állomás-, illetve a helyőrségparancsnokok intézkedtek. Több kerületet érintő karhatalmi feladatokra a Honvédség Főparancsnoksága fenntartotta magának az intézkedési jogkört.¹⁴

Szükséghelyzetben a legközelebbi állomás- vagy helyőrségparancsnok is elrendelhet a karhatalmi készültséget, sőt adott esetben egy alakulat ügyeletes tisztje is. Az utólagos tájékoztatást azonban ezen esetekre is előírták.¹⁵

Honvédalakulatok karhatalmi alkalmazását semmilyen szintű polgári hatóság, vagy közigazgatási szerv nem rendelhette el. Ha a beállott szükséghelyzet elvágta őket felettes szervüktől, illetve minisztériumuktól, és a rendelkezésükre álló rendvédelmi erő kevesnek bizonyult, akkor is csupán kérhettek a legközelebbi honvédségi alakulat parancsnokától. Annak számára viszont elő volt írva a kérés teljesítése, abban az esetben, ha a történeteket maga is hasonlóan veszélyesnek ítélte meg, mint az őt a beavatkozásra felkérő polgári vezető. Hasonlóan nem rendelhettek el semmit a honvédcsapatok felé a rendvédelmi alakulatok parancsnokai, még akkor sem, ha beosztásuk és rendfokozatuk egyébként arra alkalmassá tették volna őket. Például egy ezredesi rendfokozatban lévő csendőrkerület-parancsnok is csak kéressel fordulhatott a területére eső honvédzászlóalj alezredesi parolitt viselő parancsnokához.¹⁶

Amennyiben a polgári közigazgatási szerveket, hatóságokat működésükben megbénították, a területileg illetékes vegyesdandár-parancsnoknak, a legközelebb eső állomás- vagy helyőrségparancsnoknak (vagy azok ügyeletes tisztjének) nem csupán lehetősége, de egyben kötelessége is volt a karhatalmi beavatkozás elrendelése. Kötelesek voltak: „... saját hatáskörükben minden célravezető intézkedést megtenni, amely a mozgalom terje-

¹³ IU II/9. §; A-15/1923 II/9. §; IV/21. §; A-15/1942 21. §; Kh-vál.

¹⁴ A-15/1923 II/5. §, II/12. §; A-15/1942 5. §; Kh-2 B/1. pont.

¹⁵ A-15/1923 II/5. §, III/18. §; A-15/1942 5. §; Karhatalmi titkos intézkedés (HL HM Eln.1. 1931/1789; 105175/1931; [Kh-4]) II/3. pont.

¹⁶ A-15/1923 I/2. §, II/5. §; A-15/1942 5. §.

désének meggátlására és elfojtására a legalkalmasabbnak mutatkozik.”¹⁷ Természetesen a felettes katonai szerveknek a történeteket és az intézkedéseket azonnal jelenteni kellett, amelyeknek viszont a polgári hatóságokat kellett tájékoztatniuk minderről. Érdekes, hogy ennek bevezetésére (szabályozására) csak a Honvédelmi Minisztérium 1931. február 3-i vezetői értekezlete után került sor.¹⁸

Az egyszer már kirendelt honvéd karhatalom visszavonására az a katonai parancsnok volt jogosult, aki azt kirendelte. Amennyiben a területileg illetékes polgári közigazgatási vezető nem értett egyet a honvéd karhatalom bevonásával (például korainak tartotta azt), az alakulatnak kint kellett maradnia az alkalmazási körzetben, s a belügyminiszternek, illetve a honvédelmi miniszternek kellett egyeztetnie a visszavonásról, vagy annak elhalasztásáról.¹⁹

Az 1931. február 3-i HM vezetői értekezlet, nem utolsósorban az 1930. szeptember 1-jei budapesti megmozdulások hatására, megvitatta és módosította a Honvédség karhatalmi alkalmazásának alapelveit. A Honvéd Vezérkar főnökének (hivatalos megnevezésében ekkor HM VI. csoportfőnök) előterjesztése alapján elfogadott módosítások lényege a felső katonai vezetés szerepének növelése volt, így az egységes vezetés bevezetését, a parancsnoklás kérdését a Honvédség főparancsnokára bízta és értelmezhetővé tette a polgári hatóságok képviselőinek alárendelését a főparancsnoknak. Sőt: de jure megvalósíthatóbbá tette egy katonai diktatúra adott esetben történő bevezetésének lehetőségét. A döntéssorozatban szokatlanul erős volt a miniszterelnök szerepe, akinek döntéseit kiemelték a minisztertanács kereteiből, noha a február–márciusi koronatanácson az államfő és a honvédelmi miniszter is a módosítások irányában ható beszédeket mondott.²⁰

A karhatalom egységes vezetése

A kiküldött katonai karhatalmi alakulatot a „rangidős” polgári közigazgatási vezetőhöz utalták. Ő volt köteles gondoskodni a katonák elszállásolásáról, ellátásáról, ő tájékoztatta a katonai parancsnokot a kialakult helyzetről és az addig tett intézkedésekről. (Ez utóbbit átengedhette a már ott tevékenykedő rendvédelmi alakulatok parancsnokának.) Utasítást azonban nem adhatott katonai karhatalmi alakulatnak.²¹ Választások esetén a választási elnökhöz, kisebb helységeekben a szavazatszedő küldöttség elnökéhez utalták. Ez az utalás azonban nem jelentett alárendeltséget, vagy parancsadási jogot.²²

A katonai karhatalmi alakulat parancsnoka az azt kiküldő honvédkerület parancsnoka volt. Amennyiben az alakulat tevékenységét más kerületben fejtette ki, akkor a „fogadó” kerület parancsnokának alárendeltségébe lépett.²³ Az új alárendeltség 1934-től az alakulat elindulásakor lépett életbe, azt megelőzően a menetben lévő alakulat mindig

¹⁷ Kh-4 II/4. pont.

¹⁸ A-15/1923 I/2. §, II/5. §; Kh-4 II/4. pont.

¹⁹ A-15/1923 II/3. §; A-15/1942 3. §; Kh-4 II/1. pont.

²⁰ *Vargyai Gyula*: A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években. Budapest, 1983; 99–101. o.

²¹ A-15/1923 II/6. §, III/18. §; A-15/1942 6. §.

²² IU II/9. §; Kh-vál.: A-15/1942 9. §.

²³ A-15/1923 III/16. §; A-15/1942 17. §; Kh-4 II/3. pont.

annak a vegyesdandárnak az alárendeltségébe lépett, amelyiknek a területén áthaladt.²⁴ Más volt a helyzet a több kerületet egyidőben érintő karhatalmi intézkedések bevezetése esetén.

Az 1920-as években ilyen esetekben a Honvédség főparancsnoka kijelölt egy tábornokot, aki átvette a karhatalmi feladatokra kikülönített honvédalakulatok feletti parancsnokságot.²⁵ A karhatalmi parancsnok vezetésben annak a vegyesdandárnak a törzsére támaszkodott, amelynek területét a leginkább érintették a karhatalmi intézkedéseket kiváltó események. Hasonló módon oldották meg az egységes vezetést az ország egészét érintő karhatalmi intézkedések bevezetésekor, azzal a két fontos különbséggel, hogy a vezénylő tábornok a Honvédség Főparancsnoksága bázisán állította fel saját vezérkarát, illetve hogy az egységes vezetés felállítását a honvédelmi és a belügyminiszter egyeztetésének kellett megelőznie.²⁶

Budapesten a karhatalom parancsnoka az 1. vegyesdandár parancsnoka volt, a városparancsnokság (egyik) végrehajtó szervként az ő alárendeltségébe lépett be a karhatalmi intézkedések bevezetésekor. Országos szintű intézkedések esetén a fővárosi 1. vegyesdandár parancsnoka közvetlenül a karhatalmi vezénylő tábornok alárendeltségébe tartozott.²⁷

1929-ben az egységes vezetés rendszerét annyiban módosították, hogy az ország egészét érintő esetekben a Honvédség Főparancsnokságának Karhatalmi Főparancsnokságot kellett felállítania, amelynek megalakulásakor a két vezető szerv szétvált egymástól.²⁸

1931-ben ezt újabb módosítás követte, melynek értelmében az egységes vezetés bevezetésére, a Honvédség főparancsnokával egyetértésben és a honvédelmi miniszter hozzájárulásával, a belügyminiszternek kellett előterjesztést tennie a miniszterelnök felé. Az egységes vezetést ennek alapján a miniszterelnök rendelte el (minisztertanács elé nem volt köteles vinni a dolgot), s a honvédelmi miniszter fogadatosította.²⁹ Ugyanekkor írták elő „...az alkotmányos kormányzás megbénításának esetére...”, hogy a Karhatalmi Főparancsnoksághoz a Belügyminisztériumnak egy csendőr, egy rendőr és egy folyamőr főtisztet, a Pénzügyminisztériumnak egy főtisztviselőt, a Kereskedelmi Minisztériumnak egy vasúti és egy postai főtisztviselőt kellett delegálnia.³⁰

E személyek a Karhatalmi Főparancsnokság felállításakor a Honvédség főparancsnoka által (alkalomszerűen) kinevezett vezérkari főnök vezetése alatt, a HM kiképzési osztály és a HM 1. osztály teljes állományával, a HM VI/7.ö., VI/7.k. és katonapolitikai osztály egy-egy előadóival, valamint a Katonai Főcsoportfőnökség összekötő tisztjével együtt alkották a Karhatalmi Főparancsnokság vezérkari osztályát.³¹

A budapesti 1. vegyesdandár parancsnokságához a fővárosi rendőr-főkapitányságnak és a fővárosban székelő vidéki főkapitányságnak, a Folyamőrségnek, a csendőrkerületnek és a budapesti révfőkapitányságnak kellett egy-egy főtisztet delegálnia országos

²⁴ Kh-2 B/4. pont; Országos karhatalmi készütségekbe helyezésről és az országos karhatalmi összevonásról szóló intézkedés (HL HM Eln. 1. 1931/1789; 200013/1931; [Kh-3]).

²⁵ A-15/1923 III/12. §.

²⁶ Uo.

²⁷ Kh-4 III.; Az 1. vegyesdandár és a budapesti városparancsnokság karhatalmi szerep- és hatáskörének tisztázása (HL HM Eln. 1. 1930/1638; 10871/1930; [Kh-Bp]).

²⁸ Kh-2 A/IV. pont.

²⁹ Kh-4 II/1. pont.

³⁰ Kh-4 II/2. pont.

³¹ Honvéd Főparancsnokság törzsének egységes vezetés esetén való megalakulásának újólagos szabályozása (HL HM Eln. 1. 1930/1639; 118041/1930; [Vez-3]).

karhatalmi készütség elrendelése esetén.³² A honvédkerület-parancsnokok mellé csak a csendőrkerület-parancsnokok delegáltak egy-egy tisztet.³³

1931-ben egészítették ki a karhatalmi vezetési rendszert egy karhatalmi hadtestparancsnoksággal és egy karhatalmi lovashadosztály-parancsnoksággal. A hadtestparancsnokság beékelődött a Karhatalmi Főparancsnokság és a vegyesdandár-parancsnokságok közé, a hadosztály-parancsnokság a dandárparancsnokságok szintjén alakult meg. Mindkét új parancsnokság csak az országos karhatalmi készütség elrendelésekor állt fel. Beiktatásuk a karhatalmi hadrendbe nem jelentette a Honvédségtől bevont erők növelését, a karhatalmi alakulatok létszáma csupán a saját alakulatok nélküli két parancsnokság (önmagában csekély számú) állományával nőtt meg.³⁴

További újdonságot jelentett 1931-ben, hogy a Karhatalmi Főparancsnokság közvetlen alárendeltségében létrehozták az országos karhatalmi készütség elrendelésekor felállítandó ún. vári karhatalmi csoportot. A Testőrség parancsnokának alárendelt csoportba az összes, a Budai Várban elhelyezett testőr, honvéd-, rendőr- és koronaőr-alakulat beletartozott. Ugyanekkor osztották a budapesti 1. vegyesdandár-parancsnok alárendeltségében maradó karhatalmi erőket két karhatalmi csoportra: budaira és pestire.³⁵ 1944. október 15/16-án éjszaka Lázár Károly altábornagy, a Testőrség parancsnoka többek között ezen az alapon tudott (kísérelt meg) cselekedni.

Ugyancsak 1931-ben rendelték el a katonai reáliskolák bevonását a karhatalmi rendszerbe. Tanintézetenként (az 1932/33. tanév kezdetétől) két karhatalmi századot kellett szervezni, tényleges tisztek parancsnoksága alatt, egyet a VII-VIII., egyet az V-VI. évfolyam növendékeiből. A közvetlenül a területileg illetékes vegyesdandár-parancsnoknak, szükséghelyzetben a legközelebbi állomásparancsnoknak alárendelt századokat csak a helyőrségben volt szabad alkalmazni.³⁶

1931-ben, arra az esetre, ha az államhatalmi szervek tevékenysége megbénulna, kétéosztották az országot. A Dunától nyugatra eső területek ún. teljhatalmú vezérlő tábornoka a 3., a Dunától keletre eső területeké a 7. vegyesdandár parancsnoka lett volna.³⁷ Hatalmukat az állami vezető szervek cselekvési szabadságának visszanyeréséig semmi sem korlátozta, még az esetlegesen mozgásszabadságukat megőrzött kormánybiztosokat (a Dunától nyugatra eső területeken Zala, a Dunától keletre Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye főispánja) is feleskették (volna) a maguk hűségére.³⁸ A polgári hatóságok feletti intézkedési jogot az 1912:LXIII. törvénycikkre, a kivételes hatalomról szóló törvényre alapozták. Az ország területén ilyen esetben a polgári lakosság felett is a háború esetére szóló különleges büntetőjogi rendelkezések léptek (volna) életbe.³⁹

Ez az eset feltételezte a Honvédség Főparancsnokságának és az általa felállítandó Karhatalmi Főparancsnokságnak cselekvésképtelenségét is. A két kerületparancsnok közül a rangidősnek kellett átvennie a legfőbb állami végrehajtó hatalmat. Szükség esetén a

³² Kh-4 II/2. pont.

³³ Uo.

³⁴ Kh-4 I/5. pont.

³⁵ Kh-4 IV/A. pont.

³⁶ Reáliskolai nevelőintézetek növendékeinek karhatalmi alkalmazása (HL HM Eln. 1. 1935/3370; 117065/1931; [Kh-real]).

³⁷ Kh-4 IV/B. pont.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

dunántúli teljhatalmú vezénylő tábornokot a 2., a dunáninnenit a 6. kerület parancsnoka helyettesítette.⁴⁰

Ha a karhatalmi intézkedéseket kiváltó események a fővárosban odáig fajultak (volna), hogy a Budapesten állomásozó rendészeti és honvédalakulatok elfojtásukra elegendőnek bizonyulnak, akkor a vidékről felhozott karhatalmat két csoportba osztották be. A 3. honvédkerület-parancsnok vezetése alatt megalakuló úgynevezett Dunántúli karhatalmi csoportnak a budai oldalt, a 7. honvédkerület-parancsnok irányításával létrejövő Dunáninnyi karhatalmi csoportnak a pesti oldalt kellett előbb blokád alá vennie, majd a bekerítés teljessé válása után oda behatolnia. A budapesti karhatalmi csoport ebben az esetben (tehát ha a szükséghelyzet a fővárosra korlátozódik) megőrizte önállóságát.⁴¹

A honvéd karhatalom riasztási rendszere

1930-ban vezették be az ország egész területét érintő esetekre vonatkozóan a kétfokozatú karhatalmi riasztási rendszert.⁴² Az úgynevezett országos karhatalmi készenlét elrendelését követően 6 óra állt rendelkezésre a vezető szervek és a karhatalmi alakulatok megalakítására. Ez alatt el kellett érni a menetkésztséget, amibe beleértendő volt az éleslőszer raktárakból való kihozása és felmálházása,⁴³ illetve az, hogy a Honvédelmi Minisztérium 7/k. osztályának elő kellett készítenie a vasutakat az esetleges csapat szállítások lebonyolítására.⁴⁴ Az országos karhatalmi készenlét elrendelése után felállítandó honvéd karhatalmi alakulatok hadrendje és harcértéke e tanulmány *Függelékében* olvasható.⁴⁵ A felállított karhatalmi erők összlétszáma nem haladhatta meg a Honvédség, az egyes csapattestek által kiküldött karhatalmi alakulatok létszáma pedig az adott csapattest békelétszámának 50 %-át.⁴⁶ Tartalékosok behívása, a tömegmozgalmaktól való félelem okán, elővigyázatból, nem szerepelt a karhatalmi utasításokban. A katonai vezetés megbízott az éppen szolgálatát teljesítő, így fegyelmezett állományban, ám tartott a szervezett szociáldemokrata munkások legénységre esetleg gyakorolt erkölcsi hatásától.

A második fokozat az országos karhatalmi összevonás volt. Csak a készenlét fokozat elérése után rendelhetette el a Karhatalmi Főparancsnokság parancsnoka. Elrendelheték az összes, karhatalmi készenlétbe helyezett alakulat számára, de elrendelhető volt részlegesen is. Ilyen esetben az összevonásra nem kerülő honvéd karhatalmi alakulatok készenlétére továbbra is fennállt.⁴⁷

Az összevonás elrendelését követően a kijelölt honvédségi karhatalmi alakulatoknak el kellett hagyniuk helyőrségeiket, hogy az elrendelő parancsban kijelölt körletekbe, nyilván a tömegmozgalmak által veszélyeztetettebb körzetekbe vonuljanak. 40 km tá-

⁴⁰ Kh-4 IV/C. pont.

⁴¹ Kh-4 III., IV/A. pont; Kh-2 4. sz. melléklet.

⁴² Kh-2 A/I. pont.

⁴³ Kh-2 A/II. pont.

⁴⁴ Kh-2 B/III. pont.

⁴⁵ Kh-2 1. sz. melléklet (helyőrségre bontva adja meg); Karhatalom kirendelésének, erejének és alkalmazásának szabályozása (HL HM Eln. 1. 1935/3370; 5500/1932; [Kh-7]) 1. sz. melléklet; Karhatalmi intézkedések helyesbítése (HL HM Eln. 1. 1935/3370; 5840/1932; [Kh-9]); Ezek a struktúrát és a harcértéket a 31. jegyzettel jelzett két vezető szerv beiktatásának megfelelően, csekély mértékben módosították.

⁴⁶ Kh-2 A/III. pont.

⁴⁷ Kh-2 B., B/I. pont.

volságig gyalog, 60 km-ig lovon hajtották végre a menetet, azon felül vasúti szállítással.⁴⁸ Megalakítottak egy gépkocsioszlopot is a karhatalmi erők, illetve azok utánpótlásának szállítására.⁴⁹ A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter egyeztetését követően a Karhatalmi Főparancsnokság elrendelhetette rendvédelmi alakulatok részvételét is az országos karhatalmi összevonásban. Ezen esetben az érintett, elsősorban csendőr-, Budapesten rendőralakulat a honvéd karhatalmi parancsnok alárendeltségébe lépett. Így került pl. a fővárosi rendőr karhatalom (karhatalmi őrzászlóalj, azon belül lovasszászad, páncélgépjárműves század 10 Ansaldoval és 2 Csabával) az 1. vegyesdandár-parancsnok alárendeltségébe.⁵⁰ 1934-ben a Határőrséget kivonták a karhatalmi feladatokra igénybe vehető alakulatok köréből.⁵¹

Az országos karhatalmi készülség elrendelésekor az esetleg kihelyezésen, gyakorlaton lévő alakulatoknak vissza kellett térniük helyőrségükbe, de előbb (a 6 órás időhatáron belül) meg kellett alakítaniuk karhatalmi csoportjaikat. A vezényelteteket és szabadságoltakat vissza kellett rendelni. A tanfolyamok hallgatóinak szintén vissza kellett térniük csapatestükhöz, a vezérkari tanfolyamot is beleértve. A készülség e három eleme azonban nem volt automatikus, végrehajtásukat külön rendelték el, a készülség bevezetésével egyidőben.⁵² 1931-től ezt az esetet karhatalmi állományfelemelésnek nevezték.⁵³

Karhatalmi intézkedések bevezetésekor az érintett körzetekben külön rádióhálót kellett kiépíteni, aminek 6 órán belüli működőképességéért az adott területen fellépő karhatalmi parancsnokok feleltek. Országos kiterjedés esetén a híradási rendszer létrehozásába bevonhatóak voltak a polgári távközlési hálózatok is. Az így kiépített hálózatnak azonban függetlennek kellett maradni a Belügyminisztérium híradó rendszereitől. A karhatalmi hírközlő csatornákon csak rejtjelzett üzeneteket volt szabad továbbítani.⁵⁴

1930-ban, évente két alkalommal, karhatalmi gyakorlat megtartását is előírták. A gyakorlatokat az elkövetkező években végrehajtották ugyan, de általában nem országosan, hanem 1–1 honvédkerületre korlátozottan, s a gyakorlatok során legtöbbször csak az első, tehát a készülségi szintet kellett elérni.⁵⁵

A katonai vezetés az 1918–1919-es tapasztalatok alapján nem zárta ki a lehetőséget annak, hogy a tömegmozgalmak átterjednek a Honvédség legénységi állományára. Ezt megelőzendő kidolgozták az ún. előkészítő rendelkezéseket, amelyek a katonai fegyelem megerősítését célozták. Ez az intézkedés-csomag két súlyossági fokozatra csoportosított rendelkezésekből állt. Az enyhébb esetekre vonatkozóan tartalmazta a politika bármely megnyilvánulásának fokozottabb távoltageését a katonáktól, a sajtó- és a levélcenzúra, illetve a belépés szigorítását a honvédségi objektumokban, a katonák és a polgári lakosság érintkezésének korlátozását, a legénységi állomány ellátásának javítását, a tisztek közelebb-telepítését, szükség esetén bevonását lakásukról, az őrzés-védelem megerősítését, adott esetben az együtt-tartás elrendelését.⁵⁶

⁴⁸ Kh-2 B/II. pont.

⁴⁹ Kh-2 1. sz. melléklet.

⁵⁰ Kh-2; Kh-4 II/1. pont.

⁵¹ Kh-3.

⁵² Kh-2 A/IV. pont.

⁵³ Karhatalmi nyílt intézkedés (HL HM Eln. 1. 1931/1789; 3370/1931; [Kh-5]).

⁵⁴ Kh-2 A/VI. pont; Kh-4 I/5. pont.

⁵⁵ Kh-2 D. pont.

⁵⁶ A-15/1923 III/10. S (3), (5), (6); A-15/1942 II. §.

Az előkészítő rendelkezések között volt súlyosabb helyzetek kialakulásakor a helyőrség megerősítése, a portyázás bevezetése, egyes helyőrségen kívüli (de ahhoz közeli) objektumok védelmének megszervezése, a lakosság csoportosulásának megakadályozása, sőt tűzér és/vagy aknavető alakulatok kiküldése, „... lázadó helységrések rajtaütésszerű lövetése”. Ez már közelített a katonai diktatúra fentebb vázolt bevezetésének elvi lehetőségeihez.⁵⁷ Ugyancsak az előkészítő intézkedések szabályozták az úgynevezett lakossági hirdetmények tartalmát és kifüggesztésének eseteit.⁵⁸

A karhatalmi feladatok végrehajtása

A karhatalmi feladatok végrehajtásának tanulmányozásakor a katonai karhatalom fogalmából kell kiindulni. Ezt 1922-ben fogalmazták meg első ízben, s lényegét tekintve egészen 1945-ig nem változtattak rajta: „Az államhatalomnak, valamint az állami és társadalmi rendnek és a közbiztonságnak fenntartása vagy helyreállítása, továbbá a törvények végrehajtásáról való gondoskodás a közigazgatási (rendőri) hatóságok feladata. [...] végrehajtására a csendőrség és egyéb fegyveres testületek és közegek állnak rendelkezésükre. [...] ha katonai karhatalmi erők igénybevétele feltétlenül szükséges, akkor vehetők csak igénybe karhatalmi szolgálatra a honvédség csapatai [...]”⁵⁹ Az 1942-es fogalom, bár másként hangzott, inkább pontosította a katonai karhatalom meghatározását, de nem értelmelte újra a karhatalom általános definícióját.⁶⁰

Az, hogy a Honvédség a korszakban mindvégig másodlagos szerepet játszott a karhatalom tekintetében, e fenti meghatározásból következett. A konkrét cselekvések szintjén ez a másodlagosság azt jelentette, hogy a Honvédségtől kiküldött karhatalmi alakulatok igyekeztek a háttérben maradni, s pusztá jelenlétükkel nyomatékot adni a rendészeti erőknek karhatalmi feladataik végrehajtásában. E háttérben maradási szinte szó szerint írták elő: a Honvédségnek „[...] közvetlenül résztvennie sohasem szabad [...]” a karhatalmi jellegű tevékenységekben. Jelenlétével „[...] a közhatóságokat illetve ezek közegeit oltalmazza és rendelkezéseiknek a szükséges nyomatékot megadja [...]”⁶¹ „[...] a rend és a közbiztonság fenntartására irányuló rendelkezésekhez a szükséges erőhatalmat zárt felállással szolgáltatja.”⁶²

Abban az esetben azonban, ha az események elfajulása odáig vezetett, hogy a honvéd karhatalomnak magának kellett beavatkoznia, igen kemény szabályok léptek életbe. Lényegük, egyben céljuk az volt, hogy a katonák fellépése eldöntsön, lezárjon, ad absurdum véglegesen letörjön mindent. A követendő módszert pontosan meghatározták: „Erély, mely ha kell, a kíméletlenségig fokozható, mindig célba vezet [...]”, hiszen „[...] a habozás és a felelősségtől való félelem a kudarc forrása.”⁶³ Az ennél fogva eleve erélyes fellépés közben „[...] semmi szín alatt sem szabad egyezmény kötni, vagy bármily alkudozásba bocsátkozni.”⁶⁴ S hogy az erélyesség jellegét illetően minden parancsnok ugyanazt értse,

⁵⁷ A-15/1923 III/10. § (1), (2), (4); A-15/1942 11. §.

⁵⁸ A-15/1923 III/10. § (7); A-15/1942 11. §.

⁵⁹ IU I/1. §.

⁶⁰ A-15/1942 Bevezetés.

⁶¹ A-15/1942 6. §.

⁶² A-15/1942 9. §.

⁶³ A-15/1923 II/6. §; A-15/1942 6. §.

⁶⁴ A-15/1923 II/7. §.

mint az utasítások és szabályzatok megalkotói, leszögezték: „[...] sohasem szabad vak töltenyekkel vagy a levegőbe felfelé lőni.”⁶⁵ Ez utóbbihoz annyit azért hozzá kell tenni, hogy a honvéd karhatalom fellépését már meg kellett hogy előzze a rendészeti karhatalomé, tehát szó sem volt a tömegre figyelmeztetés nélkül leadott azonnali sortűzekről.

Annál inkább sem, mert – a mai előírásokhoz hasonlóan – a karhatalmi fegyverhasználatot többszöri felszólításnak kellett megelőznie. Attól függetlenül, hogy előzőleg a rendészeti karhatalom használt-e fegyvert, a katonai parancsnoknak háromszor fel kellett szólítania a tömeget cselekménye abbahagyására, majd ennek eredménytelensége esetén háromszor el kellett fújni a „Tűzelj!” kürtjelet, illetve kürt hiányában három világító jelzőrakétát kellett fellőni, csak ezt követhette a fegyverhasználat. Az viszont azonnal emberre irányozva.⁶⁶

Az erélyesség, sőt kíméletlenség követelményét az a szemlélet magyarázza, ami a szabályzók között szintén lefektetésre került: „[...] a fegyveres erő becsületének megóvását minden körülmények között biztosítsa [...]” az adott karhatalmi csoport fellépése.⁶⁷

Nem érdektelen megjegyezni, hogy a fenti felszólítást az összes vonatkozó utasítás és szabályzat értelmében a tömeg nagyobb részét alkotó etnikum anyanyelvén volt kötelező megtenni.⁶⁸ Más kérdés, hogy a gyakorlatban ez a megkötés, kellő nyelvismeret hiányában, minden esetben érvényesülhetett volna-e. Mindenesetre ezt a szabályt 1945-ig nem vonták vissza, ami az 1942 elején a Délvidéken történtek ismeretében különös helyzeteket teremtett.

Több utasításban foglalkoztak azzal, hogy a megalakult honvéd karhatalmi csoportokat milyen sorrendben vessék be. 1931-től bevonták a karhatalmi feladatokra felriasztható csapatok körébe (az akkor még rejtett) repülőalakulatokat.⁶⁹ 1934-ben aztán véglegesen szabályozták a fegyvernemek bevetési sorrendjét. Ha elérhető távolságban volt, a páncélgépjárműves osztagot kellett elsőként bevetni. Ezt követte a gyalogság, majd a kerékpárosok, a tüzérség, a lovasság, végül a műszakiak következtek.⁷⁰ A repülőek a Karhatalmi Főparancsnokság tartalékaként voltak alkalmazhatók.⁷¹ Kizárták viszont a karhatalmi célokra alkalmazható alakulatok köréből a légvédelmi tüzérséget.⁷²

Az 1942-ben kiadott karhatalmi szabályzat bővítette a karhatalmi feladatok körét. Kifejezetten a Csendőrség és a honvéd karhatalom feladatává tette a termelés folyamatosságának fenntartását a hadiüzemekben és az ún. előkészületre kötelezett üzemekben, illetve a közlekedés zavartalanságának biztosítását. Ez sokkal összetettebb feladatot rótt a Csendőrségre és a Honvédségre, mint korábban egy esetleges sztrájk felszámolása. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy az egyes katonai vagy csendőrparancsnokoknak ad absurdum még termelésirányítási funkciókat is gyakorolniuk kellett.⁷³

A karhatalmi alakulatok ellátásáért általában a felállító alakulat parancsnoka, az öfellelte álló kerületparancsnok; átirányítás esetén az alkalmazási körzet illetékes kerületparancsnoka felelt. Érdekesség, hogy éles helyzetben a karhatalmi feladatokat végrehajtó honvédszemélyeknek kiemelt élelmezés járt.⁷⁴

⁶⁵ A-15/1923 II/7. §.

⁶⁶ IU II/7. §; A-15/1923 II/7. §; A-15/1942 7. §.

⁶⁷ A-15/1923 III/11. §.

⁶⁸ IU II/7. §; A-15/1923 II/7. §; A-15/1942 7. §.

⁶⁹ Kh-4 I/1. pont.

⁷⁰ Kh-3.

⁷¹ Kh-4 I/1. pont.

⁷² Kh-3.

⁷³ A-15/1942 I. §, 10. S A., B., C. pont.

⁷⁴ Kh-2 C. pont.

Egy korszakon át

A Tanácsköztársaság bukását követő időszakban a Nemzeti Hadsereg, illetve a m. kir. Honvédség karhatalmi szerepe belpolitikai szempontból igen jelentős volt. A bethleni konszolidáció előrehaladásával ez a szerepe fokozatosan csökkent, akárcsak az állam létére veszélyt jelentő tömegmozgalmak kialakulásának esélye. A megváltozott helyzet tükrözték az 1922–1923 során kiadott karhatalmi utasítások és szabályzatok, illetve az 1923. április 27-i minisztertanácsi ülés, amelynek egyik napirendi pontja „Az ország belső rendjének hatályosabb védelme” volt.⁷⁵

Az 1929–1933-as gazdasági világválság nyomán kirobbant megmozdulások arra késztették az állami és a katonai vezetést, hogy átgondolják és újra szabályozzák a Honvédség karhatalmi alkalmazásának rendszerét. Ennek során, elsősorban a HM 1931. február 3-i és 1932. július 1-i vezetői értekezletén, illetve az 1932. április 27-i minisztertanácsi ülésen vetődött fel (1919 óta ismét) a katonai diktatúra megteremtésének gondolata.⁷⁶ Az adott szükséghelyzetben bevezetendő katonai diktatúra célja egyértelműen belpolitikai jellegű volt: az államhatalom megvédése, illetve helyreállítása. Szükséges azonban megjegyezni, hogy a diktatúrát a pármely (tehát bal- és/vagy jobb-) oldalról kiinduló tömegmozgalmak elleni védekezés szándéka hozta (volna) létre – 1931-ben természetesen még a baloldaltól való félelem dominált. A gazdasági válság éveit ugyanis nem csak a baloldali pártok és szervezetek aktivizálódását váltották ki, de ezekre az évekre esett a szélsőjobb magyaránú térnyerése is Európában. A következő évtizedben csak pontosították-finomították a karhatalom struktúráját és alkalmazásának rendszerét.⁷⁷

A Honvédség karhatalmi alkalmazásának újabb átfogó átdolgozására már a háború expanzív szakaszában, 1941–1942-ben került sor, ennek ellenére a módosítások megfogalmazásában nem kis szerepet játszottak az 1940-es bányászsztrájk idején lezajlott karhatalmi akciósorozat tapasztalatai.⁷⁸ Bár a hadsereget az adott időszakban elsődlegesen külső funkciójának ellátása kötötte le, belső feladatai nem csökkentek. Az állami és katonai vezetés abból indult ki, hogy a háború végén, ellentétben 1918 végével, a Honvédségnek kell megőriznie az államrendet, a társadalmi viszonyokat, az országterületet, s mindazt, amit azok jelentettek. Ez a cél pedig nem tette lehetővé a Honvédség karhatalmi szerepkörének és feladatrendszerének csökkentését. Annak elemzése viszont, hogy 1944–1945-ben a magyar haderő e feladat minden áron történő megvalósítása helyett milyen sorsra jutott és miért, egy másik tanulmány keretébe tartozik.

⁷⁵ IU; A-15/1923; *Vargyai* 98. o.

⁷⁶ *Vargyai* 99–100. o.; Vez-1; Kh-2; Kh-Bp; Vez-3; Kh-3; Kh-4; Kh-5; Honvédség főparancsnokának törzse egységes vezetés esetén (HL NM Eln. 1. 1930/1638; 1155/T-1/1924; [Vez-2]); Országos karhatalmi készültségre vonatkozó renDELETEZ gazdaszat-közigazgatási intézkedések (HL HM Eln. 1. 1930/1638; 11165/1929; [Kh-1]).

⁷⁷ Kh-7; Kh-9; Kh-vál.; Karhatalom kirendelésének, erejének és alkalmazásának szabályozása (HL HM Eln. 1. 1935/3370; 101947/1931; [Kh-6]); Karhatalmi titkos intézkedés (HL HM Eln. 1. 1935/3370; 110.500/1932; [Kh-8]); Karhatalmi intézkedések helyesbítése (HL HM Eln. 1. 1935/3370; 120563/1932; [Kh-10]); Karhatalmi titkos intézkedések helyesbítése (HL HM Eln. 1. 1935/3370; 115242/1932; [Kh-11]); Karhatalmak kirendelésének, erejének és alkalmazásának szabályozása (HL HM Eln. 1. 1935/3370; 108000/1934; [Kh-12]); Karhatalomról szóló 108000/HM Eln. 1./1934. sz. rendelet helyesbítése (HL HM Eln. 1. 1935/3370; 115322/1934; [Kh-13]); Karhatalomról szóló 108000/HM Eln. 1./1934. sz. rendelet mellékleteinek helyesbítése (HL HM Eln. 1. 1935/3370; 117961/1934; [Kh-14]).

⁷⁸ A-15/1942.

FÜGGELÉK

*A m. kir. Honvédség által felállítandó karhatalmi alakulatok hadrendje
és harcértéke országos karhatalmi készség elrendelése után*

- 7 karhatalmi ezred, ezen belül
  - 14 zászlóaljban 42 század; valamint
  - 2 géppuskásszázad,
  - 36 géppuskásszakasz,
  - 14 aknavetőraj,
  - 14 árkásszakasz;
  - 7 karhatalmi kerékpárosszázad;

- 2 karhatalmi lovasezred, ezen belül
  - 4 huszárosztály
  - 4 géppuskásszázad, ezen belül
    - 8 honvéd
    - 8 csendőr lovasszakasz és
    - 8 géppuskásszakasz;

- 1 karhatalmi tüzérosztály, ezen belül
  - 7 táborig,
  - 5 lovas-,
  - 1 tarackosüteget,
  - 3 aknavető-félüteget és
  - 3 légvédelmi-félüteget;

- 3 karhatalmi utász zászlóalj, ezen belül
  - 6 utászszázad;

- 2 karhatalmi híradószakasz

- 1 karhatalmi páncélgépjárműves-szakasz;

- 1 karhatalmi gépkocsioszlop;

- 1 karhatalmi sebesültszállító-oszlop;

- 1 karhatalmi egészségügyi oszlop;

- 1 karhatalmi betegszállító-vonat;

- 4 karhatalmi ellátó hivatal;

- 6 karhatalmi ételmezési felvevő állomás

Katonai karhatalmi harcoló állomány harcértéke összesen:

tiszt: 853 fő
 legénység: 16 923 fő
 ló: 5279
 puska: 12 200
 géppuska-golyószóró: 145
 löveg-aknavető: 70

Karhatalmi lőszerjavadalmasítás (összesen – a katonáknak kiadva):

1942-ben változott a lőszerjavadalmasítás mértéke, a / jel előtti adat az 1930-ban meghatározott, a második adat az 1942-ben megadott értéket jelzi.⁷⁹

pisztoly: 25–25 / 25–25
 puska: 140–40 / 80–40
 golyószóró: 1600–1600 / 800–800
 géppuska: 4500–2500 / 500–500
 kézi gránát: nincs / 2–2
 közepes löveg: nincs / 8–0
 könnyű löveg: 12–0 / 12–0
 aknavető: 21–0 / 52–0
 páncéltörő ágyú: nincs / 60–0
 nehézpuska: nincs / 120–0

Katonai karhatalami beavatkozás igénylésére jogosultak listája:

miniszterek,
 a belügyminiszter helyett az országos rendőrfőkapitány is,
 országos, budapesti, kerületi rendőrfőkapitányok,
 rendőrkapitányok, rendőri kirendeltségek vezetői,
 csendőrparancsnokok és szolgálatban lévő csendőrök,
 révfőkapitányok és kapitányok és azok kirendeltségeinek vezetői,
 folyamőr parancsnokok és folyamőr hajóparancsnokok,
 központi vámigazgatóság vezetője, a vámhivatalok vezetői és a vámőr szakaszparancsnokok,
 főügyészségek és ügyészségek vezetői és nyomozást végző tagjai,
 törvényszékek elnökei,
 járásbíróóságok vezetői és nyomozást végző bírái,
 törvényszéki vizsgálóbírák,
 országos fegyintézetek, kerületi börtönök, közvetítő intézetek és gyűjtőfogházak igazgatói,

⁷⁹ A-15/1942 Függelék.

főispánok,
alispánok,
polgármesterek,
főszolgabírák,
községi bírák vagy azok helyettesei együttesen a községi jegyzőkkel illetve a kör-
jegyzőkkel,
a köz-, illetve az állategészségügyi törvény alapján kiküldött kormánybiztosok,
árvízvédelmi miniszteri biztosok,
posta- és távirdaigazgatóságok vezetői,
pénzügyigazgatóságok vezetői, pénzügyőri biztosi kerületek vezetői és a pénzügyőri
előadók,
adófelügyelőségek vezetői és az adóhivatalok főnökei,
országos közintézetek igazgatói,
műgyűjtemények és múzeumok igazgatói,
állam- és magánvasutak igazgatóságainak vezetői, üzletigazgatóságainak vezetői, üz-
letvezetői, állomásfőnökei és osztálymérnökei,
bányakapitányságok vezetői,
dohánygyárak igazgatói,
hadüzemek katonai megbízottjai (utóbbiak csak 1940-től).

Budapest, 2003. 482 o., ill.
3600.- Ft
ISBN 963 05 8026 8

Horváth Miklós: 1956 hadikrónikája

Az elmúlt évtizedben az 1956-os forradalom és szabadságharc történetével kapcsolatban megjelent visszaemlékezések, részmonográfiák, dokumentumkötetek és tanulmányok sokasága segítette a történetek alaposabb megismerését. Horváth Miklós alezredes, a Hadtörténeti Intézet igazgatója könyvében arra vállalkozott, hogy az eddig megjelent szakirodalom és a levéltári források felhasználásával átfogó képet nyújtson az 56-os szabadságharc fegyveres szervezeteiről és katonai eseményeiről. Feltárja és bemutatja az erőszakos szervezetek karhatalmi alkalmazásának intézményrendszerét, a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok bevetésével kapcsolatos politikai döntések megszületésének körülményeit, a forradalom leverésére indított hadműveleteit, illetve azt, hogy a magyar erőszakos szervezetek – a belső karhatalom, a rendőrség, határőrség, a honvédség és a büntetés-végrehajtási intézetek – mennyiben feleltek meg a politika általános és folyamatosan változó konkrét elvárásainak. Ismerteti a felkelő-szabadságharcos és más fegyveres csoportok, később Nemzetőrség megalakulásának körülményeit, ezen csoportok általános jellemzőit, a hatalom ellen Budapesten és vidéken folytatott harcait.

E könyv segítségével az olvasó megismerkedhet a fegyveres harcok történetével, a legfontosabb politikai döntések megszületésének és megvalósulásának körülményeivel.

Akadémiai Kiadó